

e
scriptures

perifèric
edicions

Una nit entre les nits

Ramon Guillem

Una nit entre les nits va obtenir un ajut a la creació literària atorgat per la Institució de les Lletres Catalanes l'any 2000

Col·lecció dirigida per Xulio Ricardo Trigo

1a edició: febrer, 2006

© Del text, 2006

Ramon Guillem

© D'aquesta edició, 2006

Perifèric Edicions

C. Sèquia de Montcada, 13

46470 Catarroja (València)

Tel. 609 426 131. Fax: 961 270 038

e-mail: periferic@hotmail.com

Disseny col·lecció: El gos pigall, SL

Il·lustració portada: Jesús Lapaz

Correcció lingüística: Adolf Gisbert

Maquetació: José María de Gracia Bonache

Impressió: Romanyà-Valls

ISBN: 84-963851-9-0

Dipòsit Legal: B-724-2006

Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa, de cap manera ni per cap mitjà, sense l'autorització prèvia i escrita de l'editor, tret de les citacions en revistes, diaris o llibres si se n'esmenta la procedència.

*Yo adoro
toda la poesía escrita*

PABLO NERUDA

*A current under sea
Picket his bones in whispers
(Un corrent sota el mar
collí els seus ossos amb un lleu mormoleig)*

T.S. ELIOT
(Trad. Joan Ferraté)

1

Atzar o destí, impossible esbrinar-ho, encara no sé com vaig descobrir la figura d'aquell home perdut en el temps, esbós de silueta del qual ningú no se'n recorda, cap motiu per a parlar-ne, cap memòria pública o privada, exactament igual a la resta dels mortals, un més entre tants dels condemnats a la desaparició eterna, una fulla perduda dintre el bosc, una història entre tantes històries, una nit entre les nits.

Potser esperava en silenci que algú el descobrira, com un captaire que tot vergonyós demana d'amagat la seua almoïna, o potser volguera passar pel món sense deixar-se notar, un personatge que es vol de segona fila, una llum tènue i insignificant, com una ombra al darrere d'altres ombres. O potser fou sols un colp d'infortuni que va llançar-lo en un temps encara indigne a un país petit, de llengua petita, entre les aigües del sotsobre i la dubtosa certesa de la seua existència, sempre a les vores de l'autoodi i la tristesa.

Tot va començar per culpa d'un amic entestat a conèixer els orígens familiars, les diverses rames de l'ar-

bre genealògic que conformaven el que ell definia com la seua fatal aparició en el món, no perquè la seua família fóra alguna cosa especial o destacable, ni tan sols perquè algun avantpassat seu fóra militar famós, inventor audaç o polític corrupte sinó simplement per l'afany de saber més coses d'aquell pasat que ignorava gairebé per complet. Feia poc que jo havia acabat la carrera d'Història –havia fet, per a ser més exacte, l'especialitat de Medieval–, i en la seua innocència aquell amic va creure que jo havia de ser el més indicat per a fer aquelles passes pels foscos racons d'una memòria que ara es volia escrita, i, en conseqüència, recuperada. Val a dir que només unes poques pràctiques de paleografia en alguns arxius històrics m'avalaven i més que res perquè no hi havia altre remei que fer-les si hom volia aprovar l'assignatura corresponent. A meitat de carrera vaig descobrir que havia errat en la tria dels meus estudis –com m'he equivocat també en tantes altres coses en la vida, i no deixo de pensar que és possible que hi haja algun moment en el qual ja no puga adonar-me'n o, pitjor, no puga ja fer marxa enrere–, perquè el que de debò a mi m'agradava era Filosofia, qui sap si per la seua aparent ambigüitat –no m'agrada definir-me massa, i en la indefinició em trobe com el peix a l'aigua–, o tan sols perquè en no estudiar-la encara no m'havia donat temps a penedir-me'n. Bé, el cas és que, sense pretendre-ho gens ni mica, ja em trobava aclarint la història personal del meu estimat amic, després d'intentar convèncer-lo de la inutilitat

de la faena, perquè, per molt que s'entossudira, aquell temps en absolut no li pertanyia, i, al capdavant, descobriria el que descobrira, la seua vida no havia de canviar absolutament en res, perquè ni tan sols anava a exhumar una herència secreta que li permetera salvar les misèries del present. És ridícul el teu propòsit –li deia–, les aigües del passat no cal remoure-les, ja no existeixen, i potser és perillós traure a la llum fets que el destí ha tingut a bé deixar en un lloc a l'ombra, ben ocult de mirades indiscretes. Pam amunt, pam avall, una cosa així vaig dir-li, perquè el que és cert és que eixa imatge de les aigües acaba d'ocórrer-se'm ara, com allò tan manit de les “mirades indiscretes”, però tant fa si em serveix per a fer entenedors els meus dubtes.

La seua vida no va canviar absolutament en res, però la meua sí. No sabia quin camí era el més adequat per a fer la meua recerca i en afers genealògics ho ignorava tot per complet. Vaig decidir-me per l'opció més elemental: si volia saber alguna cosa sobre genealogia el millor era anar a una biblioteca i informar-me'n. De segur que alguna cosa hi aprendria i així guanyaria temps. No ho he dit encara, però el temps era important, perquè havia pactat amb el meu amic –jo em trobava aleshores en l'atur i no era qüestió de santificar en excés les amistats– que aquesta faena hauria de cobrar-la. No vam estipular quantitats, però si acabava prompte l'encàrrec, i a més el resultat el satisfieia, els diners em podrien servir almenys per aguantar una temporadeta més. Sense massa convic-

ció, doncs, però amb les necessitats pecuniàries gairebé en roig, la faena hauria d'interessar-me per força. A la biblioteca del barri no vaig trobar-ne massa informació. A dir veritat, no hi havia gairebé res, tret d'alguns articles en una enciclopèdia vetusta. Tanmateix, de refiló, com qui no ho vol, una nota quasi insignificant, esmentada potser per ocupar l'espai necessari que demanava l'article, va interessar-me: la referència a la preocupació genealògica dels mormons, dels quals hom destacava la immensitat dels arxius històrics a la seua Universitat de Salt Lake City, a l'estat d'Utah. Vaig cercar, doncs, més dades sobre els mormons per escatir quin era el motiu –evidentment religiós– que explicara aquell interès, però no n'hi havia cap referència explícita. En canvi, vaig descobrir moltes coses sobre l'Església dels Sants dels Darrers Dies –aquest semblava ser el nom oficial–, segons la qual l'antiga població americana del continent era hereva dels israelites, com també sobre la troballa de les planxes de Nefí pel seu profeta Joseph Smith, qui a més, com era d'esperar, havia gaudit de les necessàries aparicions celestials. Històries, tot plegat, que van entretenir-me com si llegís una bona novel·la d'aventures, entre profecies, lluites i guerres, entre milers de morts i vessaments de sang en nom de Déu. Però la tafaneria va despertar-se'm i vaig optar per buscar-ne a la meua ciutat alguna església, temple o capella.

No em fou difícil. Simplement, vaig fer-hi un tomb a l'espera de topar-me amb alguns dels seus missioners.

Aviat, vaig creuar-me amb dos xicots rossos, alts, ben vestits i d'aparença pulcra, que van indicar-me la localització d'una església, encara que em costà una mica desfer-me d'ells. Allí mateix, a peu dret, al bell mig del carrer, van intentar convèncer-me de les bondats de la seua religió, però vaig aconseguir ajornar tan honestos propòsits amb la promesa d'un nouencontre. Per descomptat, el que vaig fer fou anar en aquell mateix moment a l'adreça indicada, en un carrer a prop del camp de futbol de l'equip de la ciutat.

L'església ocupava una ampla planta baixa d'un gran edifici, i no hi havia massa propaganda exterior que la destacara. Vaig vagarejar per la porta, donant-hi voltes, indecís, abocant-me de reüll pels vidres; no sé per què l'aparent fredor exterior em frenava qualsevol aproximació. Un home camacurt, grassonet, amb un posat feliç, va ajudar-me: en veure'm va obrir i va invitar-me a passar. De segur que pensava que els meus eren uns dubtes existencials. Però després de les inevitables presentacions vaig decidir anar directament al gra i explicar-li el motiu de la meua visita. La veritat és que vaig encertar de ple, perquè aquell home era un apassionat de la genealogia, i va inflar-me de dades, contarelles, noms i anècdotes. Amable i servicial, va donar-me els models de fitxes que feien servir els mormons per a elaborar els arbres genealògics, i fins i tot va informar-me de quins eren els llocs pertinents per a la meua recerca. En acomiadar-me em va recordar que podia tornar quan volguera, que el mantinguera informat de les meues investigacions. Si

he de ser sincer va semblar-me més un historiador aficionat que no pas un missioner.

De fet, ell va obrir-me els ulls. Encara no m'havia parat a pensar d'una manera seriosa en les dificultats afegides quan vaig caure en el compte del profund vertigen del temps. Tots sabem que abans de nosaltres ha existit una altra gent que ha fet possible la nostra existència, però mai no en som conscients. Tenim tantes coses al davant nostre que creiem veure, però que fins que no detenim la mirada, fins que no hi fixem la nostra atenció, seguim sense veure! Tots sabem que tenim dos pares i quatre avis. I més amunt, vuit besavis i setze rebesavis. Però si continuem enre-re, de sobte un calfred inesperat ens pot recórrer l'esquena: després d'aquestes setze persones n'hi ha trenta-dues, seixanta-quatre, cent vint-i-vuit... Només cal multiplicar per dos en cada pas. Així, en arribar a aquests cent vint-i-vuit individus, si el que hem tractat és sobre una persona del segle vint, nascuda, per exemple, a la seua meitat, trobarem que tota aquesta gent tindria les dades vitals centrades al voltant dels inicis del segle divuit, o de finals del segle dèsset. Ahir, com qui diu. Però si seguim són dos-cents cinquanta-sis, cinc-cents dotze, mil vint-i-quatre, dos mil quaranta-vuit... A mi, pensar aquestes coses em posa la pell de gallina. Tanta gent perquè jo vinguera al món, i qui sap si qualsevol petit detall hauria impossibilitat la meua existència!

Mirant-ho així, i qui sap si per centrar-me i arrelar bé els peus a terra, va desvetllar-se'm una mica la curio-

sitat per la meua pròpia família. Ho ignorava gairebé tot i, certament, tampoc no puc dir que això fins aquell moment m'importara massa. Els arguments eren els mateixos que jo havia esgrimit contra el meu amic quan va fer-me l'encàrrec: tot plegat, era absurd i, a més a més, innecessari. Però, uns dies després, en anar al poble, a casa dels pares –ja he dit que no en tenia massa, de diners i, de vegades, gràcies a certes visites inesperades rebia, sempre de part de ma mare, és clar, i d'amagatotis, alguna ajudeta que sempre em venia bé–, vaig iniciar una conversa amb la meua àvia Encarnació.

Tenia ja noranta anys, però encara gaudia d'una ment molt clara i s'expressava sense gaire dificultats. Era estrany, però fins aleshores no recordava que ella hagués contat mai cap història del seu passat, com sembla ser el costum de la major part dels ancians. De vegades, com a màxim, alguna petita referència a la seua infantesa, al dia de la primera comunió, a la figuera del corral on acostumava a pujar i quedar-s'hi hores i hores mirant les estrelles, o a aquella nina d'ulls de vidre que va trencar-se-li en caure-li des del balcó un dia d'excessiva pluja. D'entrada va estranyar-se que m'acostara a ella. Des de feia anys jo no acostumava a parlar-li massa i fins que em va reconèixer va creure que jo era un veí que s'interessava per la seua salut. En sentir els meus propòsits va quedar-se encara més sorpresa:

—Iaia, per què no em contes algunes coses de la família?

Va mirar-me com si li parlara un venedor de bíblies que volguera ensarronar-la. De fit a fit, a l'aguait. Però després d'un llarg silenci –en el que jo no sabia on posar-me ni què fer, perquè no deixava de mirar-me qui sap si tafanera qui sap si amb un delit inesperat– em va dir, lacònica:

—Bé, xiquet, si tu vols.

I a partir d'aquell moment la meua àvia Encarnació va deixar de ser la persona callada que jo coneixia, l'àvia immersa en el seu silenci, llarg, profund, potser només a l'espera del silenci definitiu. I va parlar i parlar i parlar. Com jo mai no ho hauria dit. I va contar-me històries d'amors i desamors, de guerra, de malalties, de somnis i malsons, d'enveges i rancúnies, d'odis soterrats i covats al llarg d'una vida, guardats com un preciós tresor. I va contar-me els viatges dels oncles cap a Amèrica, la passió del iaio Ramon per Blasco Ibàñez, l'arribada del rei –del “reiet”, abaixant la veu, com en una confidència– al poble, la primera bandera republicana, l'entrada de les tropes feixistes, la boda apressada de la cosina Amèlia, el duel a pistola del besavi Andreu, la riuada del cinquanta-set, la nevada del cinquanta-vuit, les pluges i les calamarses, les boires i la calor, i el sol xafogós i l'ombra fresca dels pins de l'estiu al Saler, on anaven en tartana per passar el dia.

I també va parlar-me, de refiló, com qui no ho vol, de Josep Pujalt i Martí, un germà de la besàvia Irene, que feia versos. Ací, no vaig poder deixar d'esbossar un somriure irònic. Versos? Seria un versaire per a dies

de festa i aniversaris, un rimaire amable que parlaria de la primavera i de la boniquesa de les xiques joves del poble i de les reines de les festes? O ni tan sols tindria aquesta consideració i seria només un poeta d'anar per casa, com aquelles eternes mosquetes que sempre encerclaven una pereta groguissona, un aficionat per a entretenir les visites en les llargues vesprades de l'hivern, mentre menjaven xocolata amb bunyols?

La cara divertida que amb certesa vaig fer no degué passar-li desapercebuda a l'àvia, perquè una mica molesta va etzibar-me:

—Si t'abelleix puc ensenyar-te un poema de l'oncle Josep. El tinc en una revista que ma mare va donar-me i que guardo en el calaix de la meua còmoda.

Sense esperar la meua resposta, a poc a poc, va alçar-se i va anar-se'n a passes lentes a la seua habitació. Em va deixar perplex, però sobretot encuriós. Així, que, després de tot, aquell home va arribar a publicar alguna coseta? De segur que seria en una revista d'àmbit local, amb algun poema dedicat al sant del poble, a la construcció d'una nova escola o a les bodes d'algun amic. Almenys em proporcionava una mica més de diversió, i això sempre era d'agrair.

La revisteta tenia poques pàgines, però no vaig poder saber-ne el títol, perquè li faltava el primer full. El poema apareixia publicat en un racó, a baix del tot, entre un comentari del rector sobre les obres de restauració d'una pintura de la parròquia que ell s'entestava a creure importantíssima, i una recepta de cuina

d'una col·laboradora segurament esporàdica, però força entusiasta pel que s'endevinava per l'ús exagerat d'exclamacions i adjectius. Tanmateix, he de reconèixer que en un principi aquell poeta va sorprendre'm. Sense cap mena de dubte al meu davant tenia un excel·lent poema. Però el millor va ser descobrir que no era d'ell. A primer colp d'ull va semblar-me una còpia descarada d'aquell famós poema de Pablo Neruda que començava: "Puedo escribir los versos más tristes esta noche". Però allò més sorprenent era la data en què aquest Pujalt va publicar-lo, car la revista era de l'any 1923. Potser es tractava al capdavant d'un home molt aficionat a la poesia i, sobretot, ben informat, com ho demostrava l'esment tan primerenc del susdit poema.

De totes maneres, en darrer terme no vaig fer-ne massa cas. Després de la conversa amb l'àvia, i encara que vaig demanar-li la revista amb tot un reguitzell de promeses de devolució, gairebé va oblidar-se'm el personatge. Potser hi va tenir a veure un treball esporàdic de traducció del castellà al català que va absorbir-me durant cert temps, i que va impedir-me que no pensara en altra cosa que no fóra l'ajustament de les paraules d'un treball tècnic de botànica del qual no entenia gairebé res. Unes setmanes més tard, un diumenge de matí, mentre em prenia el meu cafè amb llet de canònic costum i llegia la premsa tot escarxofat en la meua butaca preferida, vaig topar-me amb un article que feia referència a Pinochet i a la caiguda del règim democràtic d'Allende. De retop,

surant com un fantasma per aquelles línies, apareixia el nom de Pablo Neruda. Va venir-me de nou al cap tota aquella història, i aleshores una mica per tafane-ria vaig buscar per la petita biblioteca de casa l'exem-plar dels *20 poemas de amor y una canción desesperada* on hi ha el poema en qüestió. Per a comparar amb-dues versions vaig voler tenir al meu davant el poema publicat en la revista. Aquesta, però, va costar-me més de trobar. Pel que es veu, en arribar a casa, l'havia dei-xada en un petit muntó de papers, que dia rere dia no havia fet sinó créixer fins a convertir-se en una mun-tanya de diaris i suplementes, invitacions a presenta-cions de llibres, factures, propagandes diverses i fulls plens d'anotacions d'aquella traducció que duia entre mans, on era gairebé impossible saber el que hi havia entre els seus turons.

La primera impressió que vaig tenir en llegir-lo va confirmar-me'n la idea inicial. Un plagi més o menys exacte, amb poques variacions, entre les quals el títol que Pujalt donava al poema: "Tristes a la riba de la nit", i que en Neruda sols era sòbriament el "Poema 20". A part, és clar, que en Pujalt el poema era en ca-talà, i el que és més interessant, en un català prou correcte si considerem, a més, que al País Valencià no s'aprovarien les normes de Castelló fins a l'any 1932, la qual cosa indicava el coneixement d'aquest home de les normes de l'Institut d'Estudis Catalans. Tanma-teix, la sorpresa més forta fou la de comprovar l'any de la primera edició del llibre de Neruda: 1924! És a dir, un any després de la publicació del poema de Pu-

jalt. Com podia ser això? Com coneixia Pujalt aquest poema de Neruda abans de la seua edició? És fa difícil de creure que fóra Neruda qui haguera plagiat Pujalt i, a més a més, ¿com Neruda podia tenir notícia de la revista on aquest desconegut publicà el seu poema? No cal dir que després d'aquests descobriments ja no vaig poder oblidar la figura de Josep Pujalt i Martí.